

Examinationsuppsats

Systemisk Narrativ Grundutbildning 2009-2013

Göteborgs Centrum för Kompetensutveckling.

”Nyfikenhet – ett konstruktivistiskt arbetssätt att möta klienter”

Göteborg maj 2013

Magnus Lagström
Socialsekreterare/arbetskonsulent
Multimodalt Rehabteam, MMR
Samordningsförbundet Hisingen, Delta

Inledning

Den systemiska utbildningen, under fyra år på kvartsfart, var obligatorisk som nyanställd socialsekreterare i Västra Hisingen, fd Biskopsgården. Under de första åren var det svårt för mig att applicera det systemiska tänkandet i min praktik som socialsekreterare.

Under många år som socialsekreterare inom försörjningsstöd har jag upplevt hur den av organisationen givna kontexten samskapar klient/socialsekreterarrollen. Det förväntas av klienten att vara på ett visst sätt liksom av socialsekreteraren. Generellt är klientens förväntan på socialtjänstens förmåga till hjälp låg pga att det sällan hinner utvecklas relation och allians. Socialsekreteraren är oftast överbelastad och klarar sitt arbete genom att söka reducera klientens behov till något enkelt, tydligt och greppbart. Tex genom klassificeringar av klienter som arbetsföra och sjukskrivna. Eller lätta och besvärliga klienter.

Efter hand har jag utvecklat ett kritiskt tänkande och börjat träna ett arbetssätt som kan göra större skillnad för mina klienter. Under utbildningens sista år har jag bytt arbetsuppgifter och arbetar nu i ett multimodalt rehabteam vars målgrupp är klienter med långvarig, generell smärta och som uppburit försörjningsstöd under lång tid. Bytet av arbetsplats har givit mig ett nytt perspektiv och jag kan se det sociala arbetet som bedrivs på ett socialkontor lite från sidan. Multimodal rehabilitering, MMR, är ett projekt inom Samordningsförbundet Hisingen, Delta och som bedrivs i egna lokaler.

Med mitt nya arbete har den ovanstående sociala konstruktionen blivit än tydligare. Min praktik söker under några korta samtal beskriva min och en av mina klienters dekonstruktion och rekonstruktion av våra respektive roller.

Praktik

Min praktik utgår från en klient jag tidigare hade kontakt med inom försörjningsstödet på socialkontoret och hur våra vägar senare korsades i mitt nya arbete som socionom/arbetskonsulent i det nystartade MMR-teamet. En klient som även jag tidigare klassificerat bland de ”utförsäkrade”, ”besvärliga” och ”obehagliga” i det flöde av klienter jag tidigare arbetade med. Det är spännande att få vara med och bygga upp en arena för förändring för de klienter med rika problembeskrivelser och som kanske givits lägst prioritet. Att i en ny miljö söka externalisera problemen, lyssna efter ”de gyllene undantagen” och stödja en framtid bort från bidragsberoende genom arbete eller studier.

Samtal med en arg man

Bakgrund

Min klient, som jag här kallar Drágan, kommer sent åttiotal som flykting från Balkan och har haft försörjningsstöd sedan tio år tillbaka. Han har en nackskada efter en fallolycka med svår bestående smärta. Han uppträder ofta verbalt aggressivt, lite hotfullt och ibland med manschauvinistiska skämt och blir med detta illa omtyckt på socialkontoret. Handläggare ger honom ett minimum av uppmärksamhet och då ofta negativ. Drágan har två barn från två tidigare äktenskap men lever nu ensam. Det har funnits tankar om att undersöka hur ena sonen har det när han vistas hos fadern. Några anmälningar om våld, störande av grannar eller missbruk av alkohol eller narkotika har emellertid inte kommit till socialtjänstens kännedom. Men misstänksamhet finns.

Då Drágan fått avslag på ansökan om sjukersättning och har bestående smärta anmäls han till Multimodala smärtrehabteamet, MMR.

Första mötet med MMR-teamet

MMR-teamet bestående av läkare, psykolog, sjukgymnast, arbetsterapeut, KBT-terapeut och arbetskonsulent gör en kartläggning av smärtan, funktioner och upplevd livskvalitet under ett

treveckorsprogram med 15-20 möten per deltagare. Därefter vidtar en 8 veckors rehabilitering efter en uppgjord rehabiliteringsplan. Vid detta första möte får Drágan en beskrivning av programmets innehåll och vad han kan förvänta sig.. Vi är mycket tydliga med att målet med rehabiliteringen är egenförsörjning genom arbete eller studier.

Drágan blir arg när vi talar om sjukgymnastik, kroppskänedom och avslappning för att lära sig att hantera smärta och klara av ett arbete. . Han säger att han inte kan röra sig alls! Detta borde vi kunna utläsa av hans sjukjournal! Hans ilska accelererar och omfattar nu också Försäkringskassan som utsatt honom för ”rättsövergrepp” (nekat honom sjukersättning). (Kanske är det så att Drágan egentligen blir lite chockad över att det finns hjälp att få och döljer detta med vredesutbrott.) Vi i teamet upplever emellertid obehag och beslutar att vi inte ska vara ensamma med Drágan då vi känner oss osäkra inför hans utspel. Tvivel uppstår i teamet om vi kan erbjuda rehabilitering eller om Dragan har en misstänkt ADHD-problematik och/eller tablettmissbruk som nämnts i en tidigare sjukjournal. Teamet har inte den kompetens som kanske krävs. Vi beslutar att några utredande samtal får avgöra om vi senare bedömer Drágan som ”rehabiliteringsbar”.

Första samtalet

Vi sitter bekvämt i ett samtalsrum med överfallsalarm och med whiteboard. Jag bekräftar Dragens skada och smärta och uttrycker gillande över att han ändå är här.

Dragan blir arg. Han tycker inte att jag och övriga i teamet förstår hur ont han har och hur handikappad han är. Hur säger sig bli alldeles vimmelkantig av alla smärtmediciner och av sömnbrist. Vidare vädrar han sin ilska över Försäkringskassan. Detta accelererar till verbala hot mot namngiven tjänsteman och även hot mot regeringen, statsministern Sverigedemokraterna och den förda politiken i stort. Jag varnar Dragan för att hans verbala utfall kan tolkas som olaga hot och att jag kan polisanmäla honom för detta. Han är mycket arg men ilskan är inte riktad mot mig och han lugnar sig en smula. Han säger sig inte vilja göra allvar av sina hot utan att det bara är ord..

För att komma vidare berättar jag om tidigare klienter jag stött på som lyckats komma tillbaka till arbete och vilka avgörande steg dessa har tagit. *Detta för att tidigt förmedla hopp.* Jag frågar också efter Drágans intressen. *Intressen som ofta kan vara en stark drivkraft.* Jag ställer ”mirakelfrågan” Om du vaknade en morgon och din smärta var borta – vem skulle se förändringen och hur skulle det märkas? *”Miraklet” brukar locka fram dold drivkraft och lust.* Drágan visar sig ha hållit på med idrott och har ett fortsatt stort intresse för detta. Min idé om att söka någon form av vaktmästare/alltiallo inom idrottsrörelsen gör honom entusiastisk. Jag säger till Drágan att det blir vårt gemensamma projekt att finna ett arbete. Vi samtalar lite ytterligare om detta och avslutar samtalet för denna gång och överenskommer om en ny tid. *Jag noterar att efter framtidspratet kommer aldrig frågan om smärta eller oförmåga upp.*

Drágans entusiasm smittar av sig på mig och jag börjar känna viss sympati för honom och hans upplevda oförrätt efter skadan.

Andra samtalet.

Drágan startar samtalet med att aggressivt börja tala om något han läst i dagens tidning om Försäkringskassan. Han är ursinnig. Jag stoppar direkt och säger att det är ett problem att han är arg under vårt samtal och att jag själv upplever det som olustigt och hotfullt.. Att vi blir avbrutna i vårt samtal. Att det inte blir meningsfullt.

Jag frågar om det som ”triggar” honom så starkt kan ges ett gemensamt namn som vi kan förhålla oss till. Vi kommer överens om ””Ilskan”. Vi kommer överens om att jag får räcka upp handen så fort jag uppfattar ”Ilskan” komma och att Dragan då stoppar. Han samtycker och

detta inträffar vid ytterligare två tillfällen och fungerar. "Ilskan" går att prata om som ett problem vid sidan om. Jag går inte vidare och nöjer mig vid att jag får signalera och Drágan stoppar. Successivt framträder mer och mer av Drágans snabba slutsatser av den oförrätt och kränkning han känner.

Jag ska sedan påbörja en social utredning, vilket jag förklarar för Dragan, består i att jag ställer frågor som är till för att vi ska förstå hans bakgrund och förhållanden och därefter kanske ha större möjlighet att kunna hjälpa honom. Han samtycker.

Jag har nu blivit mycket nyfiken på denne så arga, smärtpåverkade och ensamma man. Hur har det kunna gå så här? Hur skapas en argsint man utan framtidshopp?

Nyfiket ber jag honom berätta var han kommer ifrån och hans uppväxt. Drágan börjar berätta...

Han är född på landsbygden i Kosovo. *Inom mig startar en reflexion över den bild jag har av detta fattiga och politiskt utsatt land. Jag ritar på tavlan en punkt längst ned till vänster och skriver Kosovo och frågar: Hur var det att växa upp där? Svaret blir en mycket levande beskrivning om att växa upp i en jordbrukarfamilj med många syskon och släktingar. Drágan beskriver fattigdom och solidaritet. Alla hjälps åt. Om politisk förtryck från Serbien och de olika folkgruppernas motsättningar. Efter skolgång beger han sig till Italien och Slovenien där han får arbete under flera år. Inkomsterna skickas hem till storfamiljen som han träffar sällan. Jag ritar på tavlan ett litet trappsteg upp från "Kosovo" och bejaktar hans ansvarstagande och konstruktiva sätt att hjälpa till i familjen.*

Nästa händelse i berättelsen är när Drágan några år senare arbetat på en fabrik i Kosovo och han och hans landsmän får sparken pga etnisk rensning. *Vilket sammanfaller med min reflexion om det politiska läget då. Han misshandlas svårt av den lokala proserbiska polisen efter att ha deltagit i demonstrationer mot nedläggningen. Jag frågar ingående om misshandeln och Drágan berättar detaljerat om övergreppen, vilka tar honom hårt både fysiskt och psykiskt. Jag ritar på tavlan "övergrepp" och bejaktar hans utsatthet och känsla för rättvisa. Detta markeras genom ett nytt trappsteg.*

Han berättar att han efter denna händelse bestämmer sig för att fly från Kosovo för ett bättre liv i Sverige. Med endast de kläder han bär flyr han genom Serbien och är hela tiden rädd för att bli tagen av polis som skulle kunna visitera honom och se hans blåslagna kropp. Om detta skulle ske skulle han sannolikt arresteras av serbisk polis och skickas tillbaka till Kosovo. *Flykten blir nästa trappsteg som Drágan lyckas med.*

Väl i Sverige får Drágan politisk asyl och etablerar sig snabbt i en mellansvensk stad. Han lär sig fort svenska och får arbete som tolk, gifter sig och får senare en son. *På nytt skriver jag "språkbegåvning, etablera sig"* Under arbetet som tolk, under den stora flyktingströmmen på nittioalet, berättar Drágan att han fick tolka många berättelser om övergrepp och våld mot sina landsmän vilket påverkade honom så känslomässigt att han sade upp sig. Jag ställer frågor om hur det påverkat, vad det gjorde med honom, hur han klarade. *Nytt trappsteg av "Tillgång till känslor"*

"Trappstegen" på whiteboarden börjar i nedre vänstra hörnet och klättrar snett uppåt för att illustrera hur Dragan stegvis har hanterat och löst livets svårigheter vid varje trappsteg.

Han berättar vidare att han fick nytt arbete inom byggbranschen. *Ytterligare ett trappsteg.*

Makarna började gå isär och till slut skildes de. Dragan beskriver sin omsorg om det gemensamma barnet efter skilsmässan och hur han tog ansvar. *Nytt trappsteg.*

Han bytte arbetsgivare ett par gånger och hamnade efter flera år i Göteborg. Jag poängterar hans förmåga att *finna arbete med ytterligare trappsteg.*

I Göteborg, där Drágan nu är omgift, föds hans andra barn. Han har anställning på en byggfirma och ramlar på fritiden i hyreshusets trapphus. Den nya lilla sonen har han i famnen och vid fallet skyddar han instinktivt honom genom att hålla barnet intill kroppen och ta emot slaget med axel och ryggen. Han slår sig illa och spräcker två halskotor med lång sjukskrivning som följd. Någon bot finns inte. Drágan nekas sjukersättning när sjukskrivningen går ut. Hustrun utövar ett visst tryck på honom att försörja familjen och han återvänder till arbetet med starka smärtstillande mediciner. Han kan inte arbeta i samma takt och blir efter ett halvår uppsagd pga arbetsbrist. Drágan känner nu stor ilska mot Försäkringskassan, som nekat ersättning, företaget som givit honom sparken och facket som inte förhindrat uppsägningen. Han säger att han nu förändras till att bli mera inbunden, arg, litat inte på myndigheter och dras med en känsla att vara förbrukad. Även detta äktenskap spricker och frun lämnar honom. Den nu 10-åriga sonen är hans ögonsten som han träffar regelbundet och ger honom något att leva för. Vi har nu kommit till översta trappsteget i realtid där Drágan står inför ett val och en möjlighet att gå vidare i livet.

Jag säger att jag är beredd att göra mitt bästa om jag får vara med i hans nästa steg mot att börja arbeta igen. Han minskar under de kommande veckorna sin överkonsumtion av smärtstillande, börjar tala om ett möjligt arbetsliv inom idrotten, är alltid mycket noggrann med att hålla överenskomna tider, är markerat snyggare klädd och på det hela taget villig att agera och samarbeta. Efter ytterliga några veckor har han slutat helt med mediciner. Helt utan sjukvården hjälp! Veckan efter uteblir Dragan pga att en vän hastigt avlidit och han ringer mig och talar känslösamt om situationen. Han säger att han vill komma igen så fort möjligt. *Jag känner mig en smula smickrad över att jag får förtroendet att ta del av hans sorg. Detta skulle sannolikt aldrig inträffat utan föregående allians genom berättelsen.*

Efter detta samtal ser jag Dragan på ett nytt sätt. Ett kort men engagerat och känslomässigt sammandrag över ett liv visar att bakom ilskan och känsla av kränkhet finns en man med känslor, kompetens, kärlek till andra och med en önskan att komma tillbaka. Ilskan finns, men är pratbar och hanterbar och har befriat identiteten, (externaliserad)

Teoretiska utgångspunkter

Jag har min utgångspunkt i den **Sociala konstruktivismen** (Jensen, Hortveit, Engels & Lindahl 2005) i det att mitt förhållningssätt med en ickevetande position, styrd av nyfikenhet, bidrar till allians och att klientens egen kompetens utvecklas. Jag kan inte styra, bara påverka genom att i en god dialog skapa ny förståelse.

Vidare den **sociala konstruktionismen** (Jensen et al. 2005) i det att vår identitet är socialt och kulturellt konstruerad. Sammanhanget skapar mening i dialog. Ett sammanhang som ofta består av etablerade kollektiva berättelser, ("Big narratives", (Hedges 2010 sid 16.) Tex diagnoser av avvikelser, högljudd ilska är osvenskt, man ska försörja sig själv osv.

Människor tenderar att tro att deras problem är internaliserade, finns inom dem själva eller inom andra människor. Vi själva eller andra människor är problemet. Terapeuten kan genom dialog hjälpa att dekonstruera människors negativa slutsatser om identiteten och efter externalisering av problemet locka fram kompetens att rekonstruera identiteten. Problemet är problemet. (Jensen et al. 2005)

Den narrativa skolan, som utvecklats ur konstruktionismen, gör det möjligt att belysa ”gyllene undantag” från den dominerande problemberättelsen och på dessa undantag bygga upp rika alternativa berättelser.

Teori/praktik

Drágans ilska har ”skapats/konstruerats” i ett sammanhang med etablerade, stora, förhärskande berättelser/narrativ. Tex. samhällets syn på arbetsförmåga, ekonomisk utsatthet och aggressivitet. I Drágans fall får särskilt Försäkringskassan/politikens syn på ersättning ge näring och mening till hans ilska. Han uppfattar sig isolerad och sviken av samhället, förbrukad. Detta förstärker hans dominerande berättelse av kränkthet och ilska och ger mening och begriplighet i en dominerande problemberättelse. Min intervju, som bygger på genuin nyfikenhet, lockar fram undantag och kompetens. En alternativ, kompetent berättelse börjar i det att vi kan notera undantagen på whiteboarden. Undantag som tex. ”ansvarstagande”, ”rättvis”, ”handlingskraft”. Det mynnar i att vi kan börja prata om arbete trots allt. Det är Drágans egen kompetens som kommer i förgrunden. Inte den duktiga terapeuten. ”Jag kan inte styra – bara påverka”

Det är när vi kommer överens om att ”Ilskan” är ett problem som Drágans identitet ”befrias” genom att ”problemet” externaliseras och identiteten kan börja rekonstrueras. Detta öppnar för en nystart av en alternativ berättelse om hopp och framtidstro.

Jag tror att jag på ett enda samtal lyckats externalisera problemet och fånga undantag av kompetens som möjliggör framtidssprat.

Alliansens betydelse kan inte nog betonas. Genom ett gemensamt språk, genuint intresse och nyfikenhet framkallas känsla av samhörighet och ett gemensamt projekt.

Mitt lärande

Jag har under hela utbildningen sett en stor utmaning i att arbeta systemiskt/narrativt med socialtjänstens klienter som ofta har problemdominerande berättelser men inte efterfrågar förändring, inte söker mig för terapi. Terapi handlar huvudsakligen om restaurering av den personliga berättelsen och en rekonstruktion av identiteten.

Den första lilla kursboken ”Socialbidrag i ett systemteoretisk perspektiv” gjorde och gör fortfarande stort intryck. Systemet, ”Socialtjänsten” gör något med både klienten och mig. Ett ”lurpassande” som båda använder för sitt syfte. Att klienter blir ”fast” i sina dominerande problemberättelse kan förstås då detta skapar mening. En dominerande berättelse är också per definition just dominerande och kan inte styras eller motverkas genom ökade krav. Åtminstone inte med någon framgång. Denna samskapande sociala konstruktions negativa effekter går idag lättare att motverka genom att jag i alla möten försöker göra en tydlig sammanhangsmarkering som klargör våra roller. Lagar, regler och uppsatta normer som styr mitt arbete och vad som kan förväntas. Jag använder oftare frågor som; vad gör det med dig, har jag förstått, hur vill du. Allt för att locka fram kompetens och ansvarstagande.

Scott D. Millers betonande av alliansen och en feedbackkultur har lett till en utgångspunkt att jag som hjälpare inte kan stödja en förändring utan att lära känna klienten och veta att vi talar om det för klienten rätta sakerna.

Mitt lärande har skett i språng.

Under ett långt yrkesliv har jag nog alltid haft en ambition att vilja förändra människor. Att vilja förändra klienten. Något som Fran Hedges beskriver som ”Missionary therapist” och som inte förstår att utnyttja klientens egen kompetens. Den inledningsvis för mig så svårbegripliga

sociala konstruktivismen har här sin praktiska förklaring. Samskapande genom god dialog har för mig skapat ny och djupare förståelse. ”Hur blir jag bäst för dig” istället för ”jag vet bäst för dig”. Det är här den nyfikna, ”journalistiska” intervjun, utan förväntan om förändring, har börjat att fungera och ge resultat. Genom mitt korta, enda, samtal har jag försökt åskådliggöra min ickevetande position och hur klienten sakta börjar bygga en alternativ livsberättelse. Kanske har jag lyckats belysa några få procent av ”lysande undantag” som vi i teamet kan förstärka och bygga vidare på.

I min intervju lyckas jag i någon mån få till stånd en särskild och erfarenhetsnära definition av problemet. Drágans slutsatser om sig själv bygger på de undantag som kommer fram i berättelsen. Vi sätter ett gemensamt namn, i detta fall ”ilskan” (efter kränkande behandling) och konstaterar att ”Ilskan” är problemet och vi kan lyfta av problemet från Drágans axlar för att öppna för något nytt. I intervjun med Drágan kommer metaforen av uttryck som en stoppskylt (min arm) som i stunden minskar problemets inflytande. Mina nyfikna frågor skapar engagemang och tillit och blir till en byggnadsställning (scaffolding) som får Drágan att våga bygga sin berättelse..

Jag skulle vilja kalla vårt dialog för ett omförfattande samtal. Bakom den dominerande problemberättelsen har jag lyckats inbjuda Drágan att fortsätta utveckla sina livsberättelser och söka undantag som blivit förbisedda. Det handlar om att skapa ett intresse för dessa undantag som har kommit i skuggan av den dominerande problemberättelsen. Uppmuntra till rikare berättelser. Detta skänker människor en plattform att bättre ta sig an problem och svårigheter som uppstår.

Jag ser fram emot att vara fortsatt nyfiken och släppa fram Drágans kompetens att lösa de problem vi har framför oss.

Referenser

Fred G. Olsson K *Socialbidrag i ett systemiskt perspektiv* Stockholm Gothia 2005

Jensen P, Hortveit H, Engels Y & Lindahl C. *Familjen plus en: en resa genom familjeterapins praktik och idéer*. Stockholm Mareld 2005

Moltke V. Molly A. (red.) *Systemisk coaching-en grundbok* sv. utg. Lund, Studentlitteratur 2011

Hedges Fran. *Reflexivity in Therapeutic Practice*, England. Palgrave, Macmillan 2010

White Michael. *Kartor över narrativ praktik*, sv. utg. Lund, Studentlitteratur 2012

Morgan Alice. *Vad är narrativ terapi*, sv. utg. Falun, Mareld 2007

Hertz Sören *Barn- och ungdomspsykiatri – nya perspektiv och oanade möjligheter*, sv utg. Lund, Studentlitteratur 2011

Workshop Scott D. Miller, Göteborg april 2011

Workshop Glenda Fredman, Göteborg mars 2012